

Germanizace a „odžidovštění“ Západočeského báňského akciového spolku (Westböhmischer Bergbau-Aktien-Verein)

*Eduard Kubů**

Úvod

Západočeský báňský akciový spolek byl založen 25. února 1875, kdy se konala první valná hromada akcionářů. Jeho sídlem byla Vídeň. Valná hromada 28. června 1919 se usnesla na přenesení sídla do Prahy.

Kapitál společnosti a jeho struktura

V době založení bylo vydáno 42 tisíc kusů akcií á 100 zl. Kapitál tedy činil 4,2 mil. zl. Již v r. 1897 bylo vydáno dalších 8 tisíc akcií a kapitál se zvýšil na 5 mil. zl. O další tři roky později již dosahoval kapitál společnosti 15 milionů rakouských korun (K). Po přenesení sídla do Prahy byl akciový kapitál na základě usnesení valné hromady z 25. června 1920 zvýšen na 50 milionů československých korun (Kč). V době velké hospodářské krize došlo ke zvýšení akciového kapitálu na 125 mil. Kč, a to nakolkováním akcií z 200 korun na 500 korun a použitím částky 75 mil. Kč ze stabilizačního fondu.

Původním cílem podnikání společnosti byl provoz dolu v lokalitě Zbůch u Plzně. Společnost byla oprávněna i k nabývání jiných montánních objektů a využívání s nimi spojených práv. Měla právo nejen zřizovat doly, ale také zhodnocovat důlní produkty. Směla rovněž zřizovat své pobočky doma i v zahraničí. Majetek společnosti postupně narůstal, před počátkem 2. světové války byl tvořen především zásobami uhlí v plzeňském a žacléřském uhelném revíru, přičemž první se od října 1938 ocitl z větší části na říšskoněmeckém území. Třetí uhelné pole vlastnila společnost v Horním Slezsku a společnost měla vlastnická práva k některým dolům ve Vestfálsku a Lotrinsku (akciové účasti). Kromě toho provozovala společnost elektrárnu v Plzni a s ní spojené podniky. Zájmově a vlastnický byla propojena s Duchcovsko-podmokelskou dráhou a.s. (Dux-Bodenbacher Eisenbahn A.G.).

Majorita akcií společnosti se nacházela v rukou známé židovské rodiny Weinmannů. Tato rodina, stejně jako jim blízká velkopodnikatelská rodina Petschků, velmi přesně předvíдалa vývoj střední Evropy na konci třicátých let. Ne náhodou německý tisk již v létě roku 1938 přinášel zprávy o ochotě rodiny společnost prodat, respektive na společnosti zainteresovat anglický kapitál.¹ Evidentně se jednalo o preventivní opatření vycházející z předpokladu okupace českého pohraničí, jež mělo předejít arizaci židovského majetku tak, jak k ní docházelo v Německu. Úspěšně se obdobný tah podařil jiné známé židovské rodině podnikající v českých zemích – rodině Rotschildů, kteří se ovšem mohli při manipulaci směřující

* Prof. PhDr. Eduard Kubů, CSc.; Ústav hospodářských a sociálních dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze; Katedra mikroekonomie, Fakulta podnikohospodářská, Vysoká škola ekonomická v Praze, eduard.kubu@ff.cuni.cz.

¹ Tamtéž, výstřižek z Frankfurter Zeitung 26. 7. 1938.

k zabezpečení svého majetku spolehnout na podporu svých mocných britských příbuzných (srov. kapitolu I). Přípravu Weinmannů na budoucí neblahý vývoj střední Evropy vyjadřovalo i jejich hospodaření ve společnosti. Rodina jako velkoakcionář dávala v posledních předválečných letech přednost výplatě masivních dividend před reinvesticemi zisku. Snažila se tedy ze „své“ společnosti zachránit maximum hotových peněz. Podnik proto již před válkou začal zřetelně zastarávat a do budoucna se ukazovala nutnost jeho rozsáhlé modernizace.²

Hospodaření společnosti a zájem Dresner Bank

Německé bankovní koncerny, především Dresdner Bank a Deutsche Bank, systematicky již v průběhu r. 1938 shromažďovaly údaje o významných podnicích v českém pohraničí a připravovaly koncepty svých aktivit na tomto území. A tak hned v prvních dnech po mnichovském diktátu velmocí zahájily tyto společnosti řadu transakcí směřujících k převzetí filiállek bývalých československých bank v pohraničí, jakož i reorganizaci součástí jejich průmyslových koncernů v odstoupeném území.³ V seznamu několika desítek podniků, jejichž eventuelní převzetí chtěla Dresdner Bank projednat s držitelem podstatné části akciového kapitálu, Böhmische Escompte-Bank, nacházíme 24. října 1938 také Západočeský báňský akciový spolek (Westböhmischer Bergbau-Aktien-Verein – dále jen WBAV).⁴

Jak dokazuje unikátní konvolut písemností Dresdner Bank z let 1939–1941, týkající se „arizace“ sudetoněmeckých podniků, jenž byl zpětně vydán Spolkovému archivu v Koblenzi (Bundesarchiv Koblenz) v r. 1965 Američany z tzv. Alexandrijského archivu, Dresdner Bank v dalších letech zájem o jmenovanou důlní společnost neztratila. Naopak v systematicky aktivity k jejímu ovládnutí rozvíjela. V dubnu 1939 se sešel ředitel berlínské centrály Dresdner Bank s jedním z původních vlastníků podniku, Hansem Weinmannem. Hans Weinmann v daném okamžiku držel zhruba 60 % kapitálu, tj. akcie v nominální hodnotě 75 mil. Kč. Akcie za 58 mil. Kč držel přímo, akcie za 16,87 mil. Kč se nacházely ve vlastnictví Duchcovsko-podmokelské dráhy, kterou rodina Weinmannů rovněž ovládala. Weinmann byl ochoten tyto akcie prodat v kurzu 600–700 Kč za akcii v nominální hodnotě 500 Kč. S touto cenou byla Dresdner Bank nespokojena a nabízela cenu nižší než nominále, a sice 425 Kč. Spor vznikl zejména v odhadu elektrárny. Weinmann odhadoval tržní hodnotu WBAV jako celku na 150–175 mil. Kč, Dresdner Bank podstatně níže, na 109 mil. Kč. Weinmann proto navrhoval prověření hodnoty majetku nezávislou revizní účetní společností. Vyslovil přání, aby jí byla britská Price Water House. Další z ředitelů Dresdner Bank, zodpovědný za „arizace“, Dr. Karl Rasche, však považoval rating za nadbytečný.

Další problém jednání představovala otázka transferu kupní ceny do Velké Británie. Ředitel Ansmann zdůrazňoval, že poslední změna politických poměrů klade takovému aktu řadu překážek. Přesto dal Ansmann Hansi Weinmannovi příslib, že se Dresdner Bank zasadí o to, aby převážná část peněz byla transferována. Diskutovalo se o možnosti lodní

2 Tamtéž, soubor novinových výstřižků z konce r. 1937, zejm. výstřižek „Westböhmischer Bergbau-Aktien-Verein“, Prag, Die Bilanz eines Groß- für einen Kleinaktionär.

3 Wixforth, H. (2001): *Auftakt zur Ostexpansion. Die Dresdner Bank und die Umgestaltung des Bankwesens im Sudetenland 1938/39*. Dresden, 2001; James, H. (2001): *Die Deutsche Bank und die „Arisierung“*. München, 2001.

4 Archiv der Dresdner Bank, Aussenstelle Berlin, Konsortialabteilung (Dir. Heinz Ansmann), Sudetenland 29, Bd. 29971.

hypotéky či o možnosti podílu na výnosech z exportu.⁵ Záhy se ovšem ukázalo, že říšské ministerstvo hospodářství, jmenovitě jeho generální referent Hans Kehrl, by k takové transakci nedal souhlas. Pro Hanse Kehrla zpracovaný záznam z 3. června 1939 konstatoval, že jednání s rodinou Weinmannů o koupi WBAV, Duchcovsko-podmokelské dráhy a Lomského uhelného těžišťa (Brucher Kohlegewerkschaft) ztroskotat. Bylo rozhodnuto čekat na výsledek daňové revize těchto podniků a hledat právní možnosti pro nucené vyvlastnění či přímo nucenou „arizaci“.⁶ Až do podzimu roku 1939 tak musela záležitost čekat na další vývoj událostí. Mezitím Dresdner Bank navázala kontakt s Ing. Aloisem Czermakem, generálním ředitelem WBAV, jenž jí ochotně poskytl řadu konzultací a také podklady o hospodaření společnosti v posledních letech. Z nich vyplývalo, že západočeské podniky pracovaly v prvních devíti měsících r. 1939 se ziskem 665 438 říšských marek (RM), naproti tomu žacléřský podnik pracoval se ztrátou 227 204 RM. Společnost měla tedy aktivum 438 233 RM. Posudek bonity podniku zdůrazňoval, že vyhlídky jsou dobré, ztráta a tříměsíční výpadek těžby měl být způsoben havárií hlavního kompresoru.⁷

Proces arizace společnosti

Počátkem ledna 1940 zahájila Dresdner Bank v říšském ministerstvu hospodářství s vládním radou Dieselbergem, jenž měl na starosti „arizační“ referát, konzultace o nuceném vyvlastnění weinmannovských majetků. Za základní předpokladem provedení „arizace“ bylo označeno přenesení sídla společnosti WBAV na území Německé říše – do Říšské župy Sudety. Tento akt měl provést zvláštními mocemi vybavený komisař, jímž se podle názoru Dresdner Bank mohl stát současný hlavní manažer podniku – generální ředitel Czermak. Ten se totiž ve vztahu k bance ukázal jako velmi kooperativní partner. Je přinejmenším paradoxem, že člověk, který měl původně důvěru židovských majitelů, záhy získal také důvěru nejvyšších hospodářských míst v Berlíně. Ministerstvo hospodářství Czermaka skutečně výkonem nucené správy pověřilo.⁸

Scénář dalších kroků nevypracovala nacistická správa, nýbrž Dresdner Bank. Za účelem urychlení arizace se měl ředitel Ansmann podle dohody s berlínským ministerstvem hospodářství sejit s příslušným šéfem „arizačního“ referátu v Úřadu říšského protektora Rudolfem Stierem.⁹ V dopise z 29. ledna 1940 Ansmann svá ujednání se Stierem resumoval a dodával k nim další informace.¹⁰ Došlo zaprvé k dohodě o dosazení generálního ředitele Czermaka za treuhändera WBAV s pravomocí svolat valnou hromadu společnosti, která by rozhodla o přeložení sídla společnosti na území Německé říše a docílila volby nové správní rady.

Dopis také resumoval majetkové poměry společnosti. Ze 125 mil. Kč celkového akciového kapitálu se nacházelo 25 mil. Kč, tj. 20 % kapitálu, v rukou Fritze Weinmanna, jenž aktuálně dlel v Londýně, tj. na území nepřátelské Velké Británie. Tyto akcie se nalézaly v cizineckém depotu jmenovaného u Böhmische Union-Bank. Dalších 25 mil. Kč, tedy dalších 20% kapitálu, se nacházelo ve vlastnictví těžišťa Důl Eleonora v Ledvicích (Gewerkschaft Eleonora-Schacht in Ladowitz). Na tyto akcie měl opční právo Hans

5 Archiv der Dresdner Bank, Aussenstelle Berlin, Konsortialabteilung – Westböhmischer Bergbau- Aktien Verein, Bd. 29747, záznam Heinze Ansmanna o rozhovoru s H. Weinmannem dne 5. 4. 1939 v pražském hotelu Alcron.

6 Tamtéž, záznam ze 3. 6. 1939.

7 Tamtéž, přípis Aloise Czermaka Heinzovi Ansmannovi z 28. 11. 1939.

8 Datum pověření není z dostupných písemností zřejmé, ale v dalším vývoji událostí již vystupuje Czermak v komisařské funkci.

9 Tamtéž, Ansmannův rozhovor s vládním radou Dieselbergem 19. 1. 1940, záznam Dr. Kühnena z 20. 1. 1940.

10 Tamtéž, Ansmannův dopis Stierovi ze 29. 1. 1940.

Weinmann, dříve sídlící v Ústí, v daném čase ovšem rovněž pobývajících v Londýně, které zatím neuplatnil. Podíly na těžířstvu byly rozloženy do 128 kusů, které patřily do společného vlastnictví jmenovaných pánů Fritze a Hanse Weinmanna, přesněji řečeno jejich společné firmy s názvem Ed. J. Weinmann, Aussig. Další akcie v hodnotě 16,5 mil. Kč se nacházely ve vlastnictví Duchcovsko-podmokelské dráhy (Dux-Bodenbacher Eisenbahn). Tato dráha byla s WBAV úzce propojena, neboť 67 % této společnosti naopak vlastnila WBAV (pouze 33 % akcií se nacházelo ve volném vlastnictví dalších akcionářů). Weinmannové sice nebyli na Duchcovsko-podmokelské dráze zúčastnění přímo, ale byli na ni zúčastnění prostřednictvím společnosti WBAV, kterou majoritně ovládali. Tuto část akciového kapitálu, kterou spravoval v Karlových Varech nucený komisař Duchcovsko-podmokelské dráhy ředitel Schauburger, se jevila Dresdner Bank zatím nedostupná.

Z rozložení velkých balíků kapitálu vycházela také „arizační“ strategie Dresdner Bank, neboť 20 + 20 + 12,5 % akcií zajišťovalo nespornou většinu 52,5 % hlasů. K tomu bylo ovšem zapotřebí, aby 12,5 % hlasů Duchcovsko-podmokelské dráhy bylo zajištěno prostřednictvím komisařského vedoucího, jenž dostane pokyn říšského ministerstva hospodářství, jakým způsobem má hlasovat. Obdobný příkaz říšského ministerstva hospodářství měl dostat komisařský správce Dolu Eleonora v Ledvicích. Úspěšná arizace závisela na tom, zda Böhmisches Union-Bank (spadající do koncernu konkurenčního berlínského bankovního giganta Deutsche Bank) uzná nároky Dresdner Bank a vydá jí 20 % u ní deponovaného akciového kapitálu. Další problém představovalo, jak potvrdil budoucí vývoj, získání 20% kapitálu náležejícího Dolu Eleonora, který podléhal nuceně správě ustanovené gestapem. Celý proces arizace označoval Ansmann za „velmi komplikovaný“.

V únoru 1940 se Böhmisches Escompte-Bank podařilo zajistit tajnou privátní cestou nákup 2 tisíc akcií WBAV (banka ani do Berlína nesdělila totožnost prodejce), a to v nepříliš výhodném kurzu 630 protektorátních korun (K) za kus, tj. 130 K nad nominale.¹¹ V dubnu záležitost arizace prostřednictvím Dresdner Bank pokročila. Ředitel Ansmann informoval generálního referenta v říšském ministerstvu hospodářství Kehrla o svých dalších pražských jednáních, a to s referentem Úřadu říšského protektora Stierem a zvláště pak služebnou gestapa v Praze (Gestapo-Leitstelle Prag), jmenovitě vládním radou Kolitzem. Cílem jednání bylo uvolnění pražským gestapem zkonfiskovaných akcií z majetku londýnských Weinmannů k prodeji do vlastnictví Dresdner Bank. Gestapo Ansmannovi sdělilo, že hodlá ustanovit zvláštního treuhändera pověřeného prodejem těchto akcií. Zároveň obě instituce vyjádřily souhlas s dosazením.¹²

V dopise Kehrlovi je v dochovaném konvolutu písemností poprvé dokumentárně podchycen, tj. pojmenován i zákazník, pro něhož měla Dresdner Bank arizaci WBAV provést. Zákazníkem Dresdner bank se staly Hermann Göring-Werke A. G. Z dokumentů není zřejmé, kdy se Göringův koncern stal zákazníkem Dresdner Bank v záležitosti nákupu WBAW. Z výše nastíněného průběhu jednání, v nichž zástupci Göringova koncernu absentovali, se zdá ovšem vyplývat, že toto rozhodnutí padlo až zjara roku 1940 a Dresdner Bank zahájila své aktivity směřující k arizaci podniku z vlastního rozhodnutí, na vlastní konto, ve vlastní režii.

V této fázi přípravy arizace a germanizace společnosti na úrovni Dresdner Bank, Úřadu říšského protektora a gestapa prováděné pod dozorem ministerstva hospodářství vstoupil do hry také vrcholový management WBAW, jenž byl z převážné části národnostně český a jemuž předsedal bývalý s Živnostenskou bankou spojený provorepublikový

11 Tamtéž, přepis Böhmisches Escompte-Bank H. Ansmannovi z 8. 2. 1940.

12 Tamtéž, přepis H. Ansmanna H. Kehrlovi ze 6. 4. 1940.

ministr průmyslu obchodu a živností Ladislav Novák. Jako šéf představenstva a předseda správní rady WBAV napsal generálnímu řediteli firmy Czermakovi dopis. V něm Czermaka informoval, že pod jeho vedením se rekonstruovala správní rada, která také zvolila ze svého středu čtyřčlenný výkonný výbor složený ze dvou říšských Němců a dvou Čechů. Současně ho zval na 24. dubna 1940 do Prahy, aby mohly být projednány otázky dalšího vývoje podniku. Rekonstrukce znamenala, že z původní správní rady byli propuštěni její židovští členové Gustav Bloch-Bauer, Alfred Stiassni a Otto Feilchenfeld. Nová správní rada se skládala z Ing. Ladislava Nováka, Karla Karáska, Františka J. Rudolfa. K nim byli nově kooptováni Dr. Josef Růžička, Dr. Otto Wondreys, Dr. Hans Klemen a Dr. Hans Horst. Z nich pouze poslední dva byli německé národnosti.¹³

Czermak se dostal do těžké situace. Na jedné straně podléhal správní radě, na straně druhé byl zároveň ustanoven říšským komisařem spravujícím podnik. První, co udělal, bylo, že informoval Říšským ministerstvem hospodářství navrženého treuhändera, jenž měl spravovat akciový podíl Weinmannů na WBAV, Dr. Fritze Rittstiega, a pochopitelně také Dresdner Bank v Berlíně. Dresdner Bank poté, co obdržela uvedenou informaci, Czermaka požádala, aby nechal Novákův dopis bez odpovědi a vyčkal jejích dalších pokynů.¹⁴ Rekonstrukce správní rady byla Dresdner Bank a ministerstvem interpretována jako pokus zabránit přesunu sídla společnosti z Protektorátu na území Říšské župy Sudety. Interpretace to ovšem byla zjevně nesprávná, neboť rekonstrukce správní rady se konala na základě normativního výnosu nacistické protektorátní správy, stejný akt musely provést i ostatní akciové společnosti. Říšské ministerstvo hospodářství informované o novém vývoji záležitosti potvrdilo Dresdner Bank navržený vyčkávací postup s tím, že další řešení bude přijato později, a to poté, kdy mu bude doručena upřesňující zpráva vyžádaná u pražského Úřadu říšského protektora.¹⁵

Jednání o osudu WBAV se v ministerstvu hospodářství znovu otevřela 30. dubna 1940, kdy se uskutečnila porada Hanse Kehrla, jeho sekčního šéfa Dr. Köstera, Dr. Rittstiega a zástupce Dresdner Bank Kühnena. Kehrl na poradě deklaroval svůj úžas nad vývojem věci. Komisařský správce Czermak podle něj neměl přijímat jiné pokyny než pokyny Říšského ministerstva hospodářství. Německý člen nově rekonstruované správní rady advokát Dr. Horst z Berlína byl prohlášen za osobu podezřelou, která ve své berlínské kanceláři provádí svérázné transakce. O vývoji věci mělo s pražským gestapem jednat přímo Říšské ministerstvo hospodářství.¹⁶

V květnu se vynořily pro Dresdner Bank nové problémy. Pražské gestapo odmítalo uznat pravomoci Říšským ministerstvem hospodářství řízeného komisařského správce Dr. Czermaka. Snaha o dorozumění se mylně zdála vést přes berlínské ústředí gestapa.¹⁷

Další nový prvek ve hře vyjadřoval říšský komisař pro nakládání nepřátelským majetkem (Reichskomissar für die Behandlung feindlichen Vermögens), jenž vyjádřil nárok, aby majetek v Londýně žijících pánů Weinmannů a jejich švagra Alfréda Stiassniho, jenž rovněž vlastnil podíl na akciích WBAV, byl spravován jeho úřadem. To by znamenalo, že v rukou této instituce by se soustředilo 47 % veškerého kapitálu. Ze hry by

13 Státní oblastní archiv v Praze, Krajský soud obchodní Praha, karton 1769, položka 300, přípis WBAV ze 7. 5. 1940; srov. Kühnenův záznam pro ředitele Dresdner Bank Rascheho a Overbecka ze 30. 4. 1940 Archiv der Dresdner Bank, Aussenstelle Berlin, Konsortialabteilung (Dir. Heinz Ansmann), Sudetenland 29, Bd. 29971.

14 Archiv der Dresdner Bank, Aussenstelle Berlin, Konsortialabteilung (Dir. Heinz Ansmann), Sudetenland 29, Bd. 29971, přípis Dresdner Bank vládnímu radovi Dieselbergovi v Říšském ministerstvu hospodářství.

15 Tamtéž, Kühnenův záznam pro domo z 24. 4. 1940.

16 Tamtéž, protokol o jednání v Říšském ministerstvu hospodářství, uskutečněném 29. 4. 1940.

17 Tamtéž, Kühnenův záznam pro domo o jednání v Říšském ministerstvu hospodářství s vrchním vládním radou von Coellnem, generálním ředitelem Czermakem a zástupcem Dresdner Bank Kühnenem ze dne 7. 5. 1940.

uznáním této instituce v podstatné části vypadlo i pražské gestapo. Za této situace se ovšem Dresdner Bank jevila přijatelná spolupráce jak s ministerstvem hospodářství, tak s gestapem, vstup říšského komisaře pro nepřátelský majetek by totiž znamenal konec arizačních aktivit a majetkoprávní otázky související s WBAV by byly zakonzervovány až do konce války.¹⁸

Dopisem z 18. května 1940 ředitel Dresdner Bank Ansmann vyzval referenta Říšského ministerstva hospodářství Dr. Köstera, aby ministerstvo udělalo v této nepřehledné situaci pořádek. Nadějí pro vyřazení říšského komisaře pro nepřátelský majetek ze hry byla skutečnost, že arizační proces již pokročil tak daleko, že jeho zpětná revize by nebyla možná. O způsobu vyřazení říšského komisaře pro nepřátelský majetek ze hry dokumenty mlčí. Lze ovšem předpokládat, že gestapo společně s Úřadem říšského protektora své představy jako silnější strana v jednání uhájily a prosadily vyvlastnění veškerého židovského majetku v rámci WBAV. Tento postup je nespornou analogií konfliktu těchto institucí, jenž v následujícím období vedl k likvidaci pražské služebny komisaře pro říšský majetek.¹⁹

V květnu 1940 byla v zákulisí již „arizace“ WBAV jednoznačně řešena. Klient Dresdner bank Hermann Göring-Werke A. G. se rozhodly přivtělit WBAV jiné firmě náležející do jejího koncernu, a to Sudetenländischen Bergbau A. G., Brüx (dále jen SuBAG). Dopis ze 30. května 1940, adresovaný Dresdner Bank vrchnímu finančnímu prezidentovi v Berlíně uvádí, že v dohodě s říšským ministrem hospodářství provádí banka „arizaci“ WBAV, jakož i nákup akcií této firmy na účet SuBAG, náležející do koncernu Herman Göring Werke. Žádala souhlas s dalšími nákupy akcií a operovala přitom oficiálně poprvé „státním zájmem“. Ve výčtu již schválených koupí akcií se nacházely zhruba 3 tisíce kusů, a to v několika šaržích, počínaje datem 5. dubna 1940. Další nákupy pokračovaly 12. dubna, 30. dubna, 8. května a 15. května. Dopis výslovně říkal, že ačkoliv o charakteru bankou prováděných akcí nemůže být žádných pochyb, žádá banka z ryze formálních důvodů schválení svého postupu, a to:

- 1) nákupu akcií na vlastní účet
- 2) jejich dalšího prodeje na SuBAG
- 3) souhlas s tím, aby SuBAG mohla tyto akcie dlouhodobě držet.²⁰

Na poradě zástupce banky Kühnena, generálního ředitele a komisařského správce v jedné osobě Czermaka, Dr. Rittstiega a generálního ředitele SuBAG Nathowa 5. července 1940 byla znovu detailně probírána procedura arizace podniku. Vycházelo se ze stanov WBAV, z nichž vyplývalo, že k ovládnutí společnosti postačuje prostá většina. Poté, co uvedení pánové prostudovali prezenční listiny valných hromad posledních let, kde byly vlastně zastoupeny majoritně jen balíky akcií rodiny Weinmannů, bylo rozhodnuto, že je třeba získat k Weinmannovským akciím ještě akcie rodiny Stiassni s tím, že na SuBAG ovšem musí přejít také akcie Duchcovsko-podmokelské dráhy. V tomto smyslu byla věc dojednána s vládním radou Stierem z Úřadu říšského protektora, jenž slíbil, že Dr. Rittstieg

18 K roli a fungování komisaře pro nakládání nepřátelským majetkem srov. Lindner, Stephan H. (1997): *Das Reichskommissariat für die Behandlung feindlichen Vermögens im Zweiten Weltkrieg. Eine Studie zur Verwaltungs-, Rechts- und Wirtschaftsgeschichte des nationalsozialistischen Deutschlands*, Zeitschrift für Unternehmensgeschichte, Beiheft 67, Stuttgart, 1997.

19 K likvidaci pražské úřadovny komisaře pro nakládání nepřátelským majetkem a jeho prohraným kompetenčním sporům s Úřadem říšského protektora a gestapem viz. Kubů, E. (2002): Die Verwaltung von konfisziertem und sequestriertem Vermögen – eine spezifische Kategorie des „Arisierungs-Profits“: Die Kreditanstalt der Deutschen und ihre Abteilung „F“, Geld und Kapital 2001. Banken und „Arisierungen“ in Mitteleuropa während des Nationalsozialismus, herausgegeben von Dieter Ziegler, Stuttgart 2002, S. 185–198.

20 Archiv der Dresdner Bank, Aussenstelle Berlin, Konsortialabteilung – Westböhmischer Bergbau- Aktien Verein, dopis Dresdner Bank vrchnímu finančnímu prezidentovi v Berlíně ze 30. 5. 1940.

bude neprodleně jmenován treuhänderem balíku akcií rodiny Weinmannů a Stiassni s úkolem je dále prodat. Akce tedy byla v principu organizačně zajištěna.²¹ Současně koordinovala Dresdner Bank svou činnost s brněnskou služebnou gestapa. Ta měla zajistit konfiskaci zbytku akcií rodiny Stiassni. Z celkem 10 120 akcií bylo konfiskováno pražskou služebnou gestapa 9 020 akcií (8 320 akcií Hermine Stiassni, 100 akcií Alfréda Stiassni, 600 akcií Susanne Stiassni). Akcie manželů Ernsta a Grete Stiassni (celkem 1 100 ks) zatím konfiskovány nebyly. Jejich vyvlastnění mělo být Úřadem říšského protektora urychleno.²² Souhlas finančního prezidenta v Berlíně k převzetí žádaných balíků akcií WBAV přišel 17. července 1940 v kurzu 600 Kč za kus. Symptomatické je, že Dresdner Bank za akcie platila právě takovou cenu, jakou odmítla dát Weinmannům. Peníze ovšem v tomto případě neputovaly na konto původních majitelů, nýbrž do státní pokladny. O tři dny později přišel i souhlas se zcizením nakoupených akcií WBAV.²³

Společný majetek Hanse a Friedricha Weinmannových, soustředěný v již uvedené firmě Ed. J. Weinmann, Aussig, byl konfiskován gestapem a 29. července 1940 do něj gestapo dosadilo jako treuhändera dipl. obchodníka Augusta Urbana z Prahy.²⁴ V srpnu se podařilo Dresdner Bank získat další menší balíky akcií.²⁵

Srpen přinesl pro Dresdner Bank novou komplikaci, a sice kompetenční spor Úřadem říšského protektora dosazeného treuhändera Dr. Rittstiega, jehož úkolem bylo zajistit prodej WBAV, a gestapem ustanoveného treuhändera společnosti Ed. J. Weinmann Urbana.²⁶ „Arizace“ WBAV se oproti veškerým očekáváním, ačkoliv byla zahájena již v roce 1939, protahovala. Netrpělivi byli i malí němečtí akcionáři, kteří se stali obětí „velkých her“, neboť společnost formálně navenek nijak nefungovala, již 3 roky nezveřejnila a nezpracovala svou oficiální výroční bilanci, a tudíž také nesvolávala valné hromady a následně nevyplácela drobným akcionářům dividendy.²⁷

V září 1940 se po dlouhé době sešla správní rada. Musela být svolána za účelem provedení povinných změn stanov (obdobné změny musely provést všechny akciové společnosti). Ve stanovách byla vypuštěna slova „československý“, hodnota akcií musela být napříště vyznačena v říšských markách, členové správní rady museli ze zákona být německými státními příslušníky nebo příslušníky Protektorátu Čechy a Morava a více než polovina z nich musela mít stálé bydliště na území Německé říše, resp. Protektorátu.²⁸ K zásadním změnám ovšem zatím dojít nemohlo. Záznam Dresdner Bank ze 17. září 1940 říkal, že bude třeba zaranžovat společnou schůzku obou soupeřících treuhänderů, Rittstiega a Urbana, který, jak poznamenal tvůrce záznamu Kühnen, přece jenom měl „jistý vliv“.

Při soukromé schůzce s Urbanem dne 24. září 1940 se podařilo dosáhnout zástupci banky Kühnenovi jistého pokroku. Urban zprvu na schůzce zastával stanovisko, že není důvodu, proč převádět WBAV pod svrchovanost SuBAG. Argumentoval tím, že společnost stejně bude muset s ohledem na její geografickou polohu zůstat samostatná. Desinteres na přivtělení WBAV měl údajně vyjádřit i ředitel SuBAGu Nathow. Kühnen však poukazoval na zásadní rozhodnutí berlínského ministerstva hospodářství, které si přálo, aby většinu akcií WBAV držela právě tato společnost, jež zastřešovala uhelné

21 Tamtéž, záznam o Kühnenově jednání s Czermakem, Rittstiegem a Nathowem dne 5. 7. 1940.

22 Tamtéž, dopis ředitele Dresdner Bank Overbecka vládnímu radovi Stierovi z 5. 7. 1940.

23 Tamtéž, přípis finančního prezidenta v Berlíně Dresdner Bank ze 17. 7. 1940 a 20. 7. 1940.

24 Tamtéž, Urbanovo pověření treuhänderem hlavní služebnou gestapa v Liberci dne 29. 7. 1940.

25 Tamtéž, žádost Dresdner Bank o souhlas s koupí akcií WBAV z 19. 8. 1940.

26 Tamtéž, dopisy A. Urbana ředitelství WBAV z 24. 8. 1940 a dopis ředitelství WBAV dr. Rittstiegovi z 27. 8. 1940.

27 Tamtéž, srov. např. dopis Wenzela Peschkeho z 26. 8. 1940, adresovaný překvapivě nikoliv ředitelství WBAV, nýbrž centrále Dresdner Bank.

28 SOA Praha, KSO Praha, karton 1769, s. 327–333.

dolování v Říšské župě Sudety. S tímto řešením měl údajně vyjádřit souhlas také říšský protektor v Praze, a to tím, že jmenoval Dr. Rittstiega treuhänderem. Kühnenovi se podařilo Urbana, jenž se odvolával i na svou spolupráci s německým členem správní rady Dr. Horstem, přimět k souhlasu se schůzkou, na níž by společně s Dr. Rittstiegem záležitost vyřešili.²⁹

Zde výpověď v Berlíně nalezeného konvolutu dokumentů končí. Nicméně další vývoj událostí, třebaže v poměrně dlouhém časovém odstupu, ukazuje, že Dresdner Bank svůj spor s libereckou služebnou gestapa (gestapo-Leitstelle Reichenberg) a jejím treuhänderem dokázala úspěšně dořešit a získat potřebnou většinu akcií. Na české členy správní rady a jejího předsedu byl s velkou pravděpodobností z Úřadu říšského protektora a nejspíše i gestapa vyvíjen nátlak k další germanizaci správní rady, kterému správní rada, fakticky ovšem podnik neřídící, podlehla a 18. června 1940 kooptovala další dva nacionálně německé členy, Waldemara Pabsta a Josefa Wirmera. K nim se 3. října 1940 přidružil tuhý protivník Dresdner Bank, treuhänder August Urban. Lze předpokládat, že Urbanovou kooptací do správní rady byl jeho vytrvalý odpor překonán.³⁰

Dr. Rittstieg z titulu treuhändera, jež držel 40 % akciové držby, svolal na den 4. června 1941 mimořádnou valnou hromadu s návrhem, aby dosavadní, v převážné části národnostně česká správní rada, vedená Ladislavem Novákem, byla odvolána a byla zvolena správní rada nová.³¹ Podle Rittstiegova návrhu měli být odvoláni všichni členové správní rady s výjimkou Dr. Hanse Horsta, Waldemara Pabsta, Augusta Urbana a Josefa Wirmera. Namísto českých správních radů přišel do správní rady Hans Conrad Delius, exponent Reichwerke Hermann Göring (člen představenstva koncernu), další exponent Göringova koncernu (prokurista) Konrad Ende, tři prokuristé s Göringovým koncernem svázané společnosti SuBAG Arthur Illmann, Alfréd Richter a Wilhelm Schulte. Správní radu doplnil ještě generální ředitel SuBAG Hans Nathow.³² Tímto aktem byly definitivně ze společnosti vyřazeny všechny osoby nacionálně českého původu. Z prezenční listiny je zřejmé, že mocenské obsazení správní rady, vyjadřující příslušnost WBAV do koncernu Hermann Göring Werke, významně předjímalo příští vývoj, neboť hlavní balík akcií stále ještě držel ve svých rukou treuhänder Dr. Rittstieg a podstatné balíky stále ještě náležely Duchcovsko-podmokelské dráze, Böhmisches Excompte-Bank a dalším. Skupina Hermann Göring Werke zatím reálně ovládala pouze 10 799 akcií WBAV, jež se nacházely v držení SuBAG. Aktuální formálně právně vyjádřenou vlastnickou strukturu společnosti obráží následující tabulka 1.

Rittstiegovi ovšem s jeho počtem více jak 99.000 prezentovaných akcií z úhrnného počtu 170 000 prezentovaných akcií nečinila instalace exponentů Hermann Göring Werke žádné potíže. Řádná valná hromada se uskutečnila na podnět správní rady 18. října 1941. Z prezenční listiny jednoznačně vyplývá, že během léta se podařilo zbývajících transakce, zajišťující převod majority akcií do portfolia SuBAG, realizovat. SuBAG předložila již více než potřebných 50 % akcií. Nový stav obráží následující tabulka 2.

Symptomatické je, že mezi akcionáři, kteří drží větší balík akcií, nacházíme také zástupce centrály Dresdner Bank v Berlíně, jenž na valné hromadě prezentoval 1 038 akcií držených na nostru centrálou v Berlíně a 7 000 akcií, již na svém nostru držela Böhmisches Excompte-Bank, dceřinná společnost Dresdner Bank.

29 Statuten des Westböhmisches Bergbau-Aktien-Vereines, Prag 1922, Archiv Dresdner Bank, Aussenstelle Berlin, Kühnenův záznam pro domo z 24. 9. 1940.

30 SOA Praha, KSO Praha, karton 1768, s. 303–309 a 312–319, záznamy z 20. 6. 1940 a 17. 10. 1940.

31 Tamtéž, karton 1769, s. 339, přípis WBAV Obchodnímu soudu v Praze z 24. 7. 1941.

32 Tamtéž, karton 1769, s. 341–343, záznam z 29. 8. 1941.

Tabulka 1 Akcionáři přítomní na valné hromadě Westböhmischer Bergbau-Aktien-Verein 4. 6. 1941

Jméno akcionáře	Počet akcií	Počet hlasů	Procento hlasů / akcií
Dr. Rittstieg, Berlin	99 058	3 962	58,28
Dux-Bodenbacher Eisenbahn	33 740	1 349	19,84
Böhmische Escompte-Bank	13 023	520	7,65
Sudetenländische Bergbau-Aktiengesellschaft	10 799	431	6,34
Böhmische Union-Bank	7 275	291	4,28
Karel Karásek, Praha	682	27	0,40
Ing. Ladislav Novák, Praha	637	25	0,37
Josef Franz Palme, Schönlinde	600	24	0,35
Ing. Frant. Rudolf, Plzeň	283	11	0,16
Dr. Otto Wondreys, Praha	216	8	0,12
Mährische Bank, Prag	200	8	0,12
August Urban, Prag	125	5	0,07
Hans Horst	100	4	0,06
Ostatní	3 328	133	1,96
Celkem	170 066	6 798	100 %

Pramen: SOA Praha, KSO Praha, karton 1769, fol. 102.

Tabulka 2 Akcionáři přítomní na valné hromadě Westböhmischer Bergbau-Aktien-Verein 18. 10. 1941

Jméno akcionáře	Počet akcií	Počet hlasů	Procento hlasů / akcií
Sudetenländische Bergbau-Aktiengesellschaft	109 507	4 379	66,55
Dux-Bodenbacher Eisenbahn	33 740	1 349	20,50
Böhmische Escompte-Bank	9 220	368	5,59
Böhmische Union-Bank	7 373	294	4,47
Creditanstalt-Bankverein, Wien	2 500	100	1,52
Dresdner Bank, Berlin	1 038	41	0,62
Josef Franz Palme	600	24	0,36
Josef Wirmer, Rechtsanwalt, Berlin	100	4	0,06
Ing. Ladislav Novák, Praha	50	2	0,03
Ing. Fr. J. Rudolf, Pilsen	50	2	0,03
Karl Karasek, Direktor	50	2	0,03
Hanns Nathow, Brüx	50	2	0,03
Wolfgang Richter, Aussig	50	2	0,03
Ostatní	275	11	0,15
Celkem	164 603	6580	100 %

Pramen: SOA Praha, KSO Praha, karton 1769, fol. 102.

Závěr

Z výše uvedeného vyplývá, že Dresdner Bank zajistila zpracování arizačního projektu a po překonání řady obtíží i jeho realizaci. Jaká byla její odměna nelze zcela jasně říci. Z několika zmínek lze soudit, že si účtovala jisté provize, jejichž výše však nebyla blíže specifikována. Zda byla stanovena ještě nějaká cílová prémie není jasné. Nepochybně si ústav ovšem účtoval příslušnou taxu za následný prodej SuBAGu. Jistý podnikatelský kapitál představovaly dobré vztahy s Říšským ministerstvem hospodářství, jakož i největším říšskoněmeckým podnikem Hermann Göring Werke. Přínosem s ohledem na dobré výnosy společnosti zjevně byl i minoritní balík akcií, jež sliboval slušný výnos do budoucna.

Případ Západočeského báňského akciového spolku je charakteristickým dokladem skutečnosti, že germanizace a „odžidovštění“ velkých akciových společností neměly jednotný institucionálně zakotvený scénář a každá „arizace“ a germanizace byla aktem *sui generis*, zcela unikátním projektem, nezdědka opakovaně mutovaným a realizovaným v poměrně dlouhém časovém pásmu. Instituce nacistické hospodářské a politické správy ne vždy úzce spolupracovaly. Jejich konkurenční chování vyplývalo z kompetenčních nejasností stejně jako z osobních prestiží a soukromého zájmu.

Germanization and Exclusion of Jews in the Westböhmischer Bergbau-Aktien-Verein (West Bohemian Mining Joint-stock Association)

Abstract

This case study analyzes the process of the Aryanization and Germanization in an important joint-stock mining association in the Czech Lands. Rarely preserved source material enables an insight behind the scenes of the implementation of the design and demonstrates authority ambiguities of the Nazi administration, providing space for assertion of personal interests. It clearly illustrates one of the roles of the banking sector, in this case the Dresdner Bank, in the process of Aryanization.

Keywords: aryanization; bank; Czechoslovakia; Germany; West Bohemian Mining Joint-stock Association.